

УДК 94:323.28(477.83-21)
DOI: 10.24919/2312-2595.8/50.240955

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Роман МИХАЦЬ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри народних музичних інструментів та вокалу, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (romanmuhats@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5111-4188>

Антоніна БОЙЧУК

науковий співробітник Науково-дослідного сектору, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (acomobile@dspu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Галів, М., Михаць, Р., & Бойчук, А. (2021). Політика пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі (1991–2020 рр.): за матеріалами періодичних видань. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 8/50, 334–363. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.240955>.

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ЩОДО РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ У ДРОГОБИЧІ (1991–2020 рр.): ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Анотація. У статті аналізуються комеморативні заходи, які склали змістову основу політики пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі, яка проводилася впродовж 1991–2020 рр. **Мета статті** – проаналізувати політику пам'яті щодо радян-

© Микола Галів, Роман Михаць, Антоніна Бойчук, 2021

Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія. Випуск 8/50 (2021)

ських репресій у Дрогобичі, яка формувалася у 1991–2020 рр. **Методологія дослідження** спирається на принципи науковості, історизму, системності, авторської об'єктивності, а також на використання загальнонаукових методів (індукції та дедукції, аналізу і синтезу) та спеціально-історичних методів (історико-системний, історико-генетичний, історико-типологічний). **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше здійснено аналіз і виокремлено ідеологічно-аксіологічний дискурс політики пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі. **Висновки.** Отже, політику пам'яті місцевих органів влади Дрогобича (1991–2020) щодо сталінського терору у червні 1941 р. на західноукраїнських землях можна поділити на два періоди, які розділяє факт створення меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській» у 2012–2013 рр. За три десятиріччя традиційними стали заходи, присвячені вшануванню пам'яті жертв репресій: віче (мітинг-реквієм) на місці розкопок (згодом на теренах меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській»), площі Ринок та панахида на Полі Скорботи. Місцеві органи влади, політичні сили, громадські організації, по суті, сформували ідейно-аксіологічний дискурс зазначених заходів. Окрім вшанування пам'яті жертв репресій, він включав категоричний осуд радянського режиму, комуністичної ідеології, комуністичної партії, згодом – тих сил, які пов'язувалися з радянським минулим, але діяли в незалежній Українській державі, а зараз – осуд російської військової агресії у Криму та на сході України, викриття і засудження ідей «руського миру» тощо.

Ключові слова: Дрогобич; радянські репресії; політика пам'яті; комеморативні практики.

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Professor, Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Roman MYKHATS

PhD (Education), Associate Professor, Department of Folk Musical Instruments and Vocal, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (romanmuhats@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5111-4188>

Antonina BOYCHUK

Researcher of the Research Sector, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (accomobile@dspu.edu.ua)

To cite this article: Haliy, M., Mykhats, R., & Boychuk, A. (2021). Polityka pamiaty shchodo radianskykh represii u Drohobychi (1991–2020 rr.): za materialamy periodychnykh vydan [The memory policy on Soviet repression in Drohobych (1991–2020): based on periodicals]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 8/50, 334–363. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.8/50.240955> [in Ukrainian].

THE MEMORY POLICY ON SOVIET REPRESSION IN DROHOBYCH (1991–2020): BASED ON PERIODICALS

Summary. *The commemorative events that formed the content of the memory policy on Soviet repression in Drohobych, which was conducted during 1991–2020, analyzed in this article. The purpose of the article is to analyze the memory policy on Soviet repression in Drohobych, which was formed in 1991–2020. The research methodology is based on the principles of scientificity, historicism, systematics, authorial objectivity, as well as the use of general scientific methods (induction and deduction, analysis and synthesis) and special-historical methods (historical-systemic, historical-genetic, historical-typological). The scientific novelty lies in the fact that for the first time an analysis and identification of the ideological and axiological discourse of the policy of memory regarding the Soviet repressions in Drohobych was carried out. Conclusions.* Thus, the policy of memory of local authorities of Drohobych (1991–2020) regarding Stalinist terror in June 1941 in the western Ukrainian lands can be divided into two periods, which are divided by the fact of creation of the memorial complex "Prison on Stryjska Street" in 2012–2013. For three decades, events dedicated to the memory of the victims of repressions have become traditional: a chamber (requiem rally) at the excavation site (later on the site of the Prison on Stryjska Street memorial complex), Rynok Square and a memorial service at the Field of Sorrow. Local authorities, political forces, public organizations, in fact, formed the ideological and axiological discourse of these measures. In addition to commemorating the victims of rep-

ression, it included a strong condemnation of the Soviet regime, communist ideology, the Communist Party, and later those forces associated with the Soviet past but operating in an independent Ukrainian state and now condemning Russian military aggression in Crimea and eastern Ukraine, exposing and condemning the ideas of the "Russian world", etc.

Key words: *Drohobych; Soviet repressions; politics of memory; commemorative practices.*

Постановка проблеми. Упродовж минулих тридцяти років поступово вибудовувалися різні рівні політики пам'яті щодо радянських репресій в Україні середини ХХ ст.: загальнодержавна, регіональна, локальна. Змістові характеристики дискурсу політики пам'яті зазначених рівнів часто збігалися, хоча й мали певні відмінності, оскільки на локальному рівні політика пам'яті вирізнялася більшою зосередженістю власне на місцевих подіях та особистостях, які постраждали від радянських репресій. Прикладом є політика пам'яті, що проводилася місцевим самоврядуванням та громадсько-політичними силами у Дрогобичі в добу незалежності України, і яка потребує окремого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політика пам'яті щодо жертв радянських репресій у Дрогобичі окресленого періоду наразі не була об'єктом дослідницької уваги. Зрештою, і у всьому українському масштабі майже немає студій, присвячених формуванню політики пам'яті локального рівня. Винятком є праця О. Гриценка, присвячена практикам у цій сфері в двох містах Центральної України – Звенигородці і Ватутіному. Автор проаналізував основні риси зміни міського простору відповідно до нового змістового наповнення «культури пам'яті», локальних історичних наративів та місцевих ідентичностей (Гриценко, 2014). Безумовно, досвід реалізації комеморативної політики у Дрогобичі щодо радянських репресій потребує належної наукової рефлексії.

Мета статті – проаналізувати політику пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі, яка формувалася у 1991–2020 рр.

Виклад основ матеріалу. Наприкінці 1980-х рр. в умовах демократизації суспільного життя неформальні громадські організації історико-культурницького спрямування, періодичні видання й науковці-історики усе частіше привертали увагу суспільства до злочинів радянського тоталітаризму, особливо в епоху сталін-

щини. Особливої гостроти ця тематика набувала в західноукраїнському регіоні, де історична пам'ять народу містила спогади про репресії НКВС-МВС, НКДБ-МДБ-КДБ під час Другої світової війни та перші післявоєнні роки.

Однією з таких історичних тем, яка зринала у періодичній пресі на зламі 80–90-х рр. ХХ ст., був терор радянських карально-репресивних органів щодо населення західних областей України на початковому етапі Другої світової війни. На шпальтах газет і журналів того часу можна було натрапити на повідомлення про масове знищення в'язнів наприкінці червня 1941 р. у тюрмах Львова, Стрия, Дрогобича, Луцька, Самбора тощо. Серед них особливу увагу привертало повідомлення з Дрогобича, де впродовж серпня-вересня 1990 р. тривали розкопки на подвір'ї колишньої в'язниці НКВС.

Мешканці Дрогобиччини, які пережили радянський терор 1939–1941 і 1944–1953 рр., знали, що біля колишнього приміщення НКВС-НКДБ у Дрогобичі (вул. Стрийська, 3) є поховання жертв каральних органів. Серед дрогобичан були й ті, які пам'ятали, що у перші дні липня 1941 р. з приходом німців на подвір'ї в'язниці вдалося відкопати тіла 74 осіб, знищених радянськими спецорганами в останні дні червня того ж року. Їх 4 липня 1941 р. зі згоди німецьких окупаційних властей було перепоховано на цвинтарі позаду церкви Св. Спаса (вул. Раневицька, зараз – М. Грушевського) (*Нариси з історії Дрогобича*, 2009, с. 192; Грицик, 2012, с. 1). Свідчення про сталінський терор у Дрогобичі 1941 р. збирав місцевий журналіст Роман Пастух. 25 квітня 1989 р. у газеті «Радянське слово» вийшло інтерв'ю журналіста з дрогобичанином Володимиром Катриняком – очевидцем подій 1940-х рр. Назва була промовистою: «Правду – і до кінця». Потім з'явилися низка спогадів, які Р. Пастух літературно обробив, сформувавши цілу газетну сторінку дописів під рубрикою «Продовжуємо тему» і 23 травня 1989 р. опублікував у «Радянському слові». Щоправда, через тиск з боку комісії Львівського обкому компартії газета «Радянське слово» після цього майже рік не друкувала подібних матеріалів (Пастух, 2013, с. 3).

Однак у 1990 р. процес руйнації радянської системи став очевидно незворотним. Під час численних мітингів і віче, які відбувалися у той час на Дрогобиччині, лунали заклики вшану-

вати пам'ять жертв радянських репресій. Так, у неділю 24 червня 1990 р. у Дрогобичі відбулася поминальна панахида на відзначення трагічних подій 1941 р. На площі, де планували споруджувати пам'ятник Тарасові Шевченку, виступали промовці Й. Калат, Я. Ольховий, М. Стеців, Д. Осташко, Ю. Шухевич, засуджуючи репресії («Народ пам'ятає», 1990, с. 1). Через тиждень, у неділю 1 липня 1990 р., у Дрогобичі біля приміщення колишнього Управління НКВС-НКДБ Дрогобицької області відбувся мітинг скорботи. На будівлі з ініціативи товариства «Меморіал» було встановлено пам'ятну таблицю з написом: «Перехожий! Зупинись на мить і схили голову. Тут у 1941 році містилася катівня НКВС. Кров'ю невинних замордованих синів і дочок Дрогобиччини просякнуті мури цього будинку. Вона волає справедливості!» («Минулому не буде вороття», 1990, с. 1).

На той час серед представників дрогобицької громадськості визріла ідея провести розкопки на прилеглий до будівлі фізико-математичного факультету Дрогобицького державного педагогічного інституту імені І.Я. Франка території. Саме в цьому приміщенні, яке 1959 р. передали інституту, й резидувало Управління НКВС-НКДБ Дрогобицької області у часи Другої світової війни та перші повоєнні роки. Ідею підтримала демократично обрана Дрогобицька міська рада на чолі з М. Глубішем, а зреалізувало історико-просвітницьке товариство «Меморіал», яке очолював кандидат медичних наук Мирон Бучацький – на той час депутат Львівської обласної ради.

Від 24 серпня до 30 вересня 1990 р. члени «Меморіалу», Народного руху України, десятки небайдужих добровольців під керівництвом М. Бучацького, голови Товариства репресованих Трускавця Я. Гладкого, судмедексперта В. Ільницького викопали кісткові останки 486 людей. За фактом масового знищення людей прокуратура Львівської області 11 вересня 1990 р. порушила кримінальну справу, а урядова комісія Ради Міністрів УРСР дійшла висновку, що «...загиблі громадяни, останки яких виявлені у результаті розкопок..., є жертвами репресій переважно 1939–1941 років, що їх чинили НКВС-НКДБ у період сталінщини» (Грицик, 2012, с. 1). У місцевих газетах «Радянське слово» та «Франкова криниця» публікувалися результати розкопок, описувалися віднайдені кісткові останки, містилися спогади очевидців і репресо-

ваних. Зокрема, відзначимо статті журналістки А. Онишак «Де зараз ви, кати мого народу?», «Люди світу, на хвилину встаньте!», «Згадаймо усіх поіменно», «Нехай говорять свідки» (Онишак, 1990а, 1990б, 1990с, 1990d).

Формування політики пам'яті щодо жертв сталінських репресій у Дрогобичі розпочалося у 1991 р. Першою масштабною акцією з метою вшанування загиблих стало перепоховання 14 липня 1991 р. останків 486 осіб. На центральному майдані Дрогобича відбувся багатотисячний мітинг-реквієм, учасники якого несли десятки портретів закатованих, безліч траурних хоругв і 486 домовин. Міська влада виділила частину землі біля цвинтаря на вул. 22 січня для поховання останків. Ця ділянка отримала промовисту назву – Поле Скорботи (Грицик, 2012, с. 1). На облаштування Поля Скорботи кошти (але не в повному обсязі) виділила Рада Міністрів УРСР. Водночас як данина пам'яті 486 замордованим було видрукувано буклет із фотографіями жертв, матеріалами розкопок, свідченнями очевидців (Головкевич, 2006, с. 1–2).

На Полі Скорботи поминальну панахиду відправили майже 30 священників на чолі з єпископом Ю. Вороновським (УГКЦ). Потім виступили голова Дрогобицької міської ради М. Глубіш, заступники голови Львівської обласної ради С. Давимука та І. Гель, голова Львівської міської ради В. Шпіцер, письменник, співголова Українського товариства «Меморіал» імені Василя Стуса В. Маняк, письменник, народний депутат України Р. Іванчук, голова організації «Державна самостійність України» І. Кандиба, голова спілки політв'язнів Дрогобича Ф. Хоркавців, голова Львівського обласного товариства «Меморіал» Є. Гринів, голова Дрогобицької районної ради Т. Метик, голова Трускавецької міської ради В. Бурлаков, колишній політв'язень, редактор стрийського часопису «Гомін волі» М. Мелень та ін. Вони говорили про вічну пам'ять по невинно знищених українських патріотах; потребу продовжувати пошуки останків жертв більшовизму у Дрогобичі, інших містах України, віддачу до суду злочинців з НКВС і їхнього натхненника КПРС, потребу згуртування усього народу навколо ідеї побудови вільної, демократичної і самостійної Української держави, боротьбу проти нового «союзного ярма». Були висунуті вимоги продовжити кримінальну справу за факта-

ми дрогобицької трагедії, опублікувати списки сексотів, матеріали кримінальних справ страчених та списки «більшовицьких душогубів». На завершення заходу лунав національний гімн «Ще не вмерла Україна» (Пастух, 2011, с. 3). У наступні роки 14 липня у Дрогобичі місцева влада проголосила Днем Скорботи (Редакція, 1994, с. 1).

Загалом історію формування політики пам'яті щодо сталінських репресій кінця червня 1941 р. у Дрогобичі можна поділити на два періоди, кожен з яких пов'язаний із побутуванням певних, подекуди нових форм політики пам'яті.

Перший період охоплює 1991–2011 рр. й характеризується щорічним вшануванням пам'яті жертв радянських репресій за програмою 1991 р.: віче (мітинг-реквієм) на місці розкопок, площі Ринок та панахида на Полі Скорботи. Оскільки перепоховання відбулося 14 липня, то міська влада разом з громадськими та церковно-релігійними організаціями проводила відповідні заходи цього ж дня у наступні роки («Пам'яті земляків», 1993; Онищак, 1994; Садовий, 1995; «Єднаймося!», 1997; «Аби пам'ять», 1999; «Пам'ятаємо!», 2001; Онищак, 2002; Швед, 2003; Микитяк, 2005; Гайдук, 2007; Грицик, 2010; Камінська, 2012). Крім того, певні заходи проводилися і в останні дні червня («Пам'яті закатованих», 1994; Царан, 1995; Грицик, 2011а, 2013; «Болюча сторінка», 2015). Ініціатором цих акцій виступали органи місцевого самоврядування, політичні партії (об'єднанні в Координаційну раду Блоку демократичних сил Дрогобиччини), громадські організації, церкви (передовсім Самбірсько-Дрогобицька єпархія Української греко-католицької церкви). Для прикладу, у 1994 р. саме виконавчий комітет Дрогобицької міської ради розмістив оголошення у пресі про відзначення Дня Скорботи (Редакція, 1994, с. 1). У 1995 р. цим зайнялася Координаційна рада Блоку демократичних сил Дрогобиччини (Царан, 1995, с. 1).

У перші роки незалежності України політика пам'яті концентрувалася й на виявленні якомога більшої кількості імен людей, репресованих і знищених сталінським режимом у 1939–1941 і 1944–1953 рр., збиранні свідчень очевидців, викритті злочинів і злочинців з лав радянських спецорганів. Особливо активно мусувалася ідея притягнення до кримінальної відповідальності осіб-винуватців та виконавців репресій. Для прикладу, у неділю 20

червня 1993 р. дрогобичани зібралися на майдані Тараса Шевченка, щоб спільною молитвою вшанувати пам'ять тисяч жертв комуністичного терору. Священники греко-католицької церкви відслужили панахиду. Відтак розпочався мітинг-реквієм, який вступним словом відкрив голова Координаційної ради демблоку Дрогобиччини Т. Бордуляк, голова дрогобицького осередку товариства «Меморіал» М. Бучацький, представник Президента України у Дрогобичькому районі Б. Петрушак, голова Дрогобичької міської ради М. Глубіш, його заступник В. Млічко, голова осередку Демократично партії України А. Царан, голова осередку Української республіканської партії Л. Клепак, голова Товариства ветеранів праці Я. Кирилів. Вони засудили злочини НКВС і комуністичної партії проти українського та інших народів. Опісля було прийнято ухвалу, в якій учасники мітингу-реквієм вимагали «розпуску Верховної Ради України, притягнення до кримінальної відповідальності усіх, хто скеровує свою діяльність проти незалежності і цілісності нашої держави». Від Президента України вимагали провести суд над КПРС-КПУ за скоєні злочини, а від місцевої влади – громадський суд над КПРС-КПУ за злочини вчинені на теренах Галичини, зокрема Дрогобиччини («Пам'яті жертв», 1993, с. 1).

Дослухаючись до громадської думки, представники влади і громадсько-політичних сил у Дрогобичі справді намагалися організувати громадський суд над комуністичною партією як винуватицею репресій. Власне на 14 липня 1993 р. був запланований громадський суд над КПРС-КПУ. Проте на засіданні Координаційної ради Блоку демократичних сил Дрогобиччини було вирішено перенести суд на пізніший час і звернутися до громадян з проханням приходити до міськради й давати свідчення про злочини комуністичної системи («Потрібні свідчення», 1993, с. 1). Тема суду над комуністичними злочинцями лунала і під час панахиди, яка відбулася в середині липня 1993 р. на вул. Стрийській, 3. Панахиду відслужив ігумен відновленого василіанського монастиря о. Любомир. Із спогадами про часи більшовицького свавілля виступали учасники українського визвольного руху 1940-х рр. Л. Гудз, Я. Кирилів. Заступник голови міської ради В. Млічко закликав провести громадський суд над КПРС-КПУ, а свідчення подавати у Дрогобичьку міську раду народних депу-

татів («Пам'яті земляків», 1993, с. 1). Через декілька днів В. Млічко через пресу звернувся до мешканців Дрогобиччини, закликаючи давати свідчення проти комуністичної системи. Він таврував злочини КПРС й навів довгу оповідь Д. Паращака із с. Ролів, який став жертвою більшовицьких репресій. У ній йшлося про катування, суд, побиття, визволення у перші дні приходу німців до Дрогобича (30 червня – 1 липня 1941 р.). На завершення наводилися слова Д. Паращака: «Вимагаю суду над злочинцями і дуже хотів би бути присутнім на ньому» (Млічко, 1993, с. 2).

У 1992–1993 рр. актуальною була й тема продовження розкопок біля колишньої внутрішньої в'язниці НКВС у Дрогобичі. 14 липня 1993 р. відбулося організаційне засідання товариства «Меморіал» з участю представників державних і громадських організацій з приводу продовження розкопок жертв більшовицького терору на вул. Стрийській, 3 і спорудження Музею-Меморіалу («Про дальшу долю», 1993, с. 2). Однак питання з огляду на низку організаційних і фінансових обставин розв'язати не вдалося.

У наступні роки тема суду над КПРС-КПУ майже не піднімалася. Журналістка А. Онищак писала навіть про певну байдужість (Онищак, 1994, с. 1). Продовжували звучати заклики до викриття злочинців, які тортували в'язнів. Проте в умовах економічної кризи й певного організаційно-управлінського хаосу в державі акценти під час віча переміщувалися на теми моральних цінностей, духовності і свободи. Так, 21 червня 1994 р. після паханиди за жертвами НКВС, яка відбулася біля пам'ятного знаку на вул. Стрийській, 3, о. С. Яциків (УГКЦ) нагадав, яку велику ціну заплатив український народ за свободу. «Свобода – це найбільше добро, як Бог нам дав, – зазначив священник. – І ми не маємо його змарнувати» («Пам'яті закатованих», 1994, с. 1). У липні 2003 р. під час вшанування пам'яті закатованих священник храму Св. Трійці (УГКЦ) о. М. Соболта говорив про глибинне значення слів «вічна пам'ять»: коли пам'ять обірветься, продовження нації не буде (Швед, 2003, с. 1–2).

Водночас, окрім встановлення згаданого пам'ятного знаку, відбувалося й освячення меморіальних таблиць, присвячених жертвам репресій. Так, наприкінці серпня 1995 р. на будинку, який колись належав родині Кобринів, було встановлено меморі-

альну дошку з написом: «У цьому будинку проживала родина, замордована комуно-фашистськими катами у червні 1941 р.: Кобрин Володимир (1879) – адвокат, депутат (посол) парламенту Австро-Угорщини, перекладач творів І. Франка польською мовою; Кобрин Ольга (1885) – дружина; Кобрин Мирослав – син, інженер; Кобрин Ганна – невістка, вчителька французької мови». Дошку, за словами журналіста В. Турмиса, встановили «свідомі дрогобичани» (Турмис, 1995, с. 2).

Усе частіше до вшанування пам'яті жертв радянських репресій долучалася місцева інтелігенція. У 1994 р. у газеті «Галицька Зоря» лікар М. Богаченко опублікував вірш «Пам'яті замордованих» (Богаченко, 1994, с. 1). Наступного року промову на пошану загиблих виголосив професор Дрогобицького державного педагогічного інституту імені Івана Франка, керівник місцевого осередку Товариства «Просвіта» М. Шалата (Садовий, 1995, с. 1). У 1997 р. серед учасників віча до Дня Скорботи виступав народний депутат України Л. Танюк («Єднаймося!», 1997, с. 1–2).

У 1999 р. за ініціативи місцевої влади та громадськості Дрогобича відбулося вшанування пам'яті перепохованих у 1941 р. 74-х осіб – жертв НКВС. Третього липня оргкомітет цього заходу розмістив у газеті «Галицька Зоря» оголошення, закликаючи дрогобичан зібратися на віче на цвинтарі (вул. М. Грушевського). «Цього року минає 58 літ, як було перезахоронено синів і дочок Дрогобиччини, котрі впали жертвою від рук більшовицьких катів – працівників НКВС. Десять років тому дрогобичани відновили і впорядкували могили своїх земляків... Приходіть, принесіть сюди свій біль, свою пам'ять, свій розум і свої гарячі серця... Пам'ятаймо, що найбільше нам вадить безпам'ятство...», – наголошувалося у зверненні (Оргкомітет, 1999, с. 1). Зауважимо, що на цей рік припадали президентські вибори в Україні, тож учасники віча, яке відбулося 4 липня 1999 р. біля могили 74-х жертв радянських репресій, зосереджували увагу присутніх на злободенних політичних питаннях. Поминальну відправу за душі загиблих провели священники з храмів Св. Трійці та Св. Петра і Павла. Віче розпочав Я. Кирилів, голова Дрогобицької міської організації ветеранів України. Слово узяв й ініціатор відновлення могили – голова Товариства української мови в Дрогобичі Я. Ольховий. Виступали заступник голови Дрогобицького міськ-

районного об'єднання Всеукраїнського товариства «Проміт» ім. Т. Шевченка М. Богаченко, голова Дрогобицької міськрайонної організації Конгресу українських націоналістів Т. Гентош, начальник відділу внутрішньої політики та інформації Дрогобицького міського виконкому В. Грабельський. Останній, власне, більше говорив на тему президентських виборів. Водночас серед промовців була і свідок перепоховання М. Мацюрак, сестра якої також була закатована у тюрмі Дрогобицького обласного Управління НКВС (Онищак, 1999, с. 1).

Десята річниця (2001) перепоховання останків 486 людей відзначалася за тим же сценарієм: панахида на місці розкопок, віче на площі Ринок, піша хода на Поле Скорботи. Щоправда, кількість учасників була порівняно невеликою. Єпископ Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ о. Ю. Вороновський навіть відзначив, що десять років тому на центральному майдані міста «було більше домовин з кістками невинно убієнних, аніж нині людей» («Пам'ятаємо!», 2001, с. 1–2). У 2002 р. з'явилася стаття А. Онищак, сповнена спогадів про перепоховання 1991 р. Вона намагалася передати емоції понад десятилітньої давності. «Ми давали собі клятву, говорили, що поки б'ється у грудях бодай одне чесне серце, поки відлунюють зойки невинно убієнних, поки земля пам'ятає ці страхітливі злочини людства, ми повинні пам'ятати про них, тих, хто віддав своє життя за Україну. Нація над цими могилами повернула собі історичну пам'ять» (Онищак, 2002, с. 1). Помітним у цьому дописі постає ще один дискурс, спрямований на формування національно-державницького сенсу жертвовної загибелі людей у дрогобицьких застінках НКВС наприкінці червня 1941 р. – вони віддали своє життя за Україну.

Важливою тенденцією політики пам'яті щодо пошанування жертв радянських репресій на Дрогобиччині у першому десятилітті XXI ст. стали ідеї подальшого увіковічення пам'яті загиблих шляхом зведення споруд (пам'ятників, пантеонів), заснування музеїв тощо. Вже у липні 2003 р. міський голова Дрогобича М. Лужецький озвучив намір увіковічнити пам'ять жертв НКВС Пантеоном Слави, причому зауважив, що роботи уже розпочалися. Заступник голови Дрогобицької районної ради Я. Болонний запропонував відкрити у місті музей національно-визвольних змагань (Швед, 2003, с. 1–2). 25–25 листопада 2006 р., коли у

Дрогобичі відбулося віче-реквієм пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр., міський голова М. Гук запропонував звести у Дрогобичі Курган Пам'яті жертв політичних репресій. Він наголосив, що українцям треба і Верховній Раді, і всьому світові сказати: «Ми пам'ятаємо і ви не забувайте». Мер висловив думку, що колись буде написана не лише книга жертв, але й книга вбивць (Л. Грицик & Я. Грицик, 2006, с. 1). 14 липня 2007 р. під час віча на центральній площі Дрогобича міський голова М. Гук запевнив присутніх у тому, що докладаються зусилля, аби на місці трагедії 1941 р. було встановлено статую Ісуса Христа (макет самої статуї на той час, начебто, був готовий), а на мурах розвішано фотографії закатованих (Гайдук, 2007, с. 1). Вочевидь, ці ідеї не знаходили належної підтримки та фінансових ресурсів для реалізації, або ж відійшли на задній план з огляду на конфлікт між депутатським корпусом Дрогобицької міської ради та мером М. Гуком.

На той час політика пам'яті у межах України визначалася створенням у 2006 р. Українським інститутом національної пам'яті. У країні активізувався процес інституалізації політики пам'яті, зокрема через створення музеїв. 28 червня 2009 р. у Львові було відкрито Меморіальний музей жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького». Побувавши на відкритті, співробітник музею «Дрогобиччина» М. Головкевич виступила у пресі з ідеєю спорудження у Дрогобичі Монументу Пам'яті замордованим кривим, назвавши його, наприклад, «Дзвони Національної Пам'яті», і запропонувала на стелах викарбувати мартиролог (Головкевич, 2009, с. 7).

Ідея окремого музею, присвяченого жертвам радянських репресій у Дрогобичі, визрівала у наступні роки. 22 червня 2011 р. у Дрогобичі вшановували пам'ять загиблих у Другій світовій війні. Напередодні депутати Дрогобицької міської ради М. Походжай, В. Кулина та старший науковий співробітник музею «Дрогобиччина» В. Пограничний повідомили про намір започаткувати встановлення на стіні будинку на вул. Стрийській, 3 невеликих меморіальних таблиць з іменами загиблих. У майбутньому такі таблиці мали б додаватися у процесі виявлення нових імен жертв НКВС. Увечері 22 червня 2011 р. на вул. Стрийській, 3 біля Хреста пам'яті відбулася поминальна панахида за вбитими у колиш-

ній катівні НКВС людьми, яку відправили єпископ Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ Я. Приріз, ігумен монастиря ЧСВВ о. Ігор, священники церкви Св. Петра і Павла. Перед присутніми виступили владика Ярослав, В. Пограничний, журналіст О. Пограничний, видавець С. Сурма, представники молодіжних організацій Дрогобича. Відтак відбулося відкриття двох пам'ятних таблиць з іменами о. С. Бараника та колишнього посла австрійського парламенту В. Кобрини, яких було закатовано у червні 1941 р. У пресі повідомлялося про те, що незабаром з'явиться ще 8 таблиць. Керамічні таблиці виконувала львівська майстриня М. Мотика (Грицик, 2011а, с. 1).

Другий період формування політики пам'яті щодо жертв радянських репресій у Дрогобичі пов'язаний з відкриттям і діяльністю меморіалу «Тюрма на Стрийській» (2012–2013). Його відкриття складалося з двох етапів. Початково ініціативна група щодо створення меморіалу (М. Маринович, О. Пограничний, В. Пограничний, В. Кулина, М. Походжай, М. Головкивч та ін.) відстоювала ідею облаштувати музей пам'яті усіх тоталітарних режимів. Відтак греко-католицькі священники о. Т. Гарасимчук та о. І. Паньків, а також інші члени ініціативної групи звернулися до керівництва Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та міської влади з проханням підтримати ідею організаційно та матеріально. Міський голова О. Радзівський підтримав ініціативу громадськості і видав розпорядження «Про втілення меморіалу «Тюрма на Стрийській» (Грицик, 2012, с. 1). Свою згоду надало і керівництво Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка в особі ректора Н. Скотної.

Проект першого етапу розробляли архітектор М. Чирка за участю членів оргкомітету. На мармурових плитах мартиролога, які прикріпили до стіни колишньої в'язниці, викарбували імена частини закатованих. Розробники проекту передбачили можливість встановлення нових мармурових плит із іменами осіб, закатованих працівниками радянських спецорганів. В архітектурно-планувальну ідею меморіалу закладено стилізоване приміщення катівні. Головний вхід на територію через ворота у вигляді тюремних ґрат виконаних із комбінації хрестів. Між плитами встановлено стовпи з ліхтарями, що створюють атмосферу внутрішнього

подвір'я в'язниці. Під час відкриття першого етапу меморіалу (12 липня 2012 р.) виступали М. Бучацький, голова міста Олексій Радзівєвський, єпископи Я. Приріз (УГКЦ), М. Бондарчук (УПЦ КП), протопресвітер М. Бачинський (УАПЦ). Після молитви і освячення меморіалу, відбулися покладання квітів, військовий салют, виступи співочих колективів (Грицик, 2012, с. 1).

Другий етап меморіалу «Тюрма на Стрийській» було відкрито 25 червня 2013 р. На той час музейну експозицію розгорнули у двох залах – камерах колишньої катівні. В одному з них є криниця-могила, куди скидали закатованих в'язнів. Експозиція відтворювала певні аспекти сталінського терору на західноукраїнських землях: окупацію та встановлення радянської влади на Дрогобиччині, історію тюрми та репресій НКВС-НКДБ на теренах Дрогобицького краю, фотомартиролог жертв репресивних органів. Експонувалися особисті речі закатованих, зняряддя вбивств і катувань. Документи та фотографії розповідали про розкопки тлінних останків 486 жертв у 1990 р. та захоронення їх на Полі Скорботи у Дрогобичі 14 липня 1991 р. (Грицик, 2013, с. 2).

Панахиду за загиблими та освячення музею здійснили Апостольський Нунцій в Україні Т.Е. Галліксон, секретар Синоду єпископів УГКЦ владика Б. Дзюрах, владика Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ Я. Приріз у співслужінні з іншими священниками (Грицик, 2013, с. 2). Структурно меморіал було включено до складу відділу історії музею «Дрогобиччина» як історико-меморіальний комплекс жертв комуністичного терору («Музей «Дрогобиччина», 2021).

Відзначимо, що меморіал «Тюрма на Стрийській» поступово набув реальних обрисів місця пам'яті для вшанування не лише жертв радянського терору 1939–1941 рр. у Західній Україні, а й загалом жертв комуністичних репресій, зокрема й Голодомору 1932–1933 рр. Для прикладу, 28 листопада 2015 р. саме на території меморіалу «Тюрма на Стрийській» відбулася панахида та скорботне віче з нагоди 82-х роковин Голодомору в Україні (Грицик, 2015b, с. 1). 23 листопада 2019 р. знову на теренах меморіалу вшановували пам'ять жертв Голодомору-геноциду («Голод-33», 2019, с. 1). Меморіал у 2015 р. відвідали і європейські дипломати («Дрогобицький меморіал», 2015).

Завдяки владним органам, громадськості, представникам духовенства Дрогобича щодо Меморіалу «Тюрма на Стрийській» усталився певний сакралізувальний дискурс, покликаний конституювати його важливість не лише як музейно-меморіального осередку, але і як «святого місця» в духовно-моральному та національному вимірах. Формуванню топосу «святого місця» сприяли, звісно, панахиди, які проводилися священниками і владиками українських церков – спочатку УГКЦ, а потім ще й УПЦ КП та УАПЦ («Пом'янули закатованих», 2014, с. 2; «Фабрики смерті», 2014, с. 1; Грицик, 2012, с. 1–2). Саме представники духовенства, починаючи з початку 1990-х рр., зробили значний внесок у формування «сакрального значення» території меморіалу. Характерно, що єпископ Самбірської-Дрогобицької єпархії УГКЦ Я. Приріз 14 липня 2015 р. назвав меморіал на Стрийській «неопалимою купиною» Дрогобича (Ясюра, 2015, с. 1). Через два роки (14.07.2017 р.) єпископ Г. Комар (УГКЦ) після панахиди на території «Тюрми на Стрийській» сказав: «Віддати життя за батьківщину – це святість. Як написано Йоаном Богословом у «Книзі Одкровення»: «Мученики це ті, які лежать під Божим престолом»» (Паньків, 2017, с. 1). 14 липня 2018 р. території Меморіалу «Тюрма на Стрийській» відбулися скорботні заходи з вшанування жертв більшовицького терору 1939–1950-х рр. Священник о. А. Бунь знову ж говорив про святість цього місця, де «радянська безбожна влада» залишила свій слід, який став найбільш болісною пам'яттю. «Мабуть, це найсвятіше місце у нашому місті», – зазначив він (Прес-служба міської ради, 2018, с. 1).

Топос «святості» перейняли та продукували представники місцевого самоврядування. У 2015 р. в.о. міського голови Т. Метик порівняв меморіал з Голгофою, історія якої бере початок з 17 вересня 1939 р. (Грицик, 2015с, с. 1). У жовтні 2019 р. міський голова Т. Кучма з приводу меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській» сказав: «Це намолене місце. Це наша Стіна Плачу і має бути місцем святості. Сюди мають приходити люди і перейматися цією трагедією» (Прес-служба ДМР, 2019, с. 1). Представники громадськості також часто вели мову про святість землі, «кожна грудочка якої залита кров'ю жертв» (Ясюра, 2015, с. 1).

Під час відзначення сумних роковин владні органи Дрогобича, представники громадськості і духовенства дуже часто

акцентували увагу на сучасній російсько-українській війні. Так, 22 червня 2019 р. влади́ка Я. Прирі́з у своїй промові наголосив на паралелях між подіями 1941 р., коли радянська окупаційна влада знищувала українську інтелігенцію, та сьогодні́ням, коли промосковські сили знову прагнуть реваншу, зокре́ма розвороту до Росії, перегляду історії, скасування закону про українську мову, скуповують телеканали для маніпулювання свідомістю громадян. Єпископ закликав присутніх не бути байдужими до того, що відбувається в державі, бо «байдужість також є злочином» (Грицик, 2019с, с. 2). Учасники меморіальних заходів наголошували на необхідності протистояти російській пропаганді. Зокре́ма, у газеті «Франковий край» 24 червня 2016 р. було поміщено фотографії з розкопок 1990 р. і похорону 14 липня 1991 р. Автор допису наголосив: «Радимо пильно вдивитись у ці фото. Комусь – аби освіжити пам'ять, комусь – аби хоч трохи уявити жорстокість окупантів із півночі, а тим, хто потрапив в облуду російської пропаганди – аби прозріти...» (Вороняк, 2016, с. 2).

Безумовно, не припинилася традиція вшанування пам'яті жертв політичних репресій і на Полі Скорботи (Камінська, 2012; Паньків, 2017; Прес-служба міської ради, 2018; Грицик, 2019d). На цьому меморіальному кладовищі відбувалися і перепоховання вояків УПА. Зокре́ма, 24 липня 2012 р. працівниками Комунального підприємства Львівської обласної ради «Доля» поблизу Старого Села були знайдені останки 9 бійців УПА. У 2013 р. повстанців за християнським звичаєм перепоховали саме на Полі Скорботи. А через два роки за сприяння депутата Львівської обласної ради Михайла Задорожного на могилах незнаних героїв встановили пам'ятні хрести. 28 червня 2015 р. їх освятив о. І. Цмоканич (УГКЦ). З цієї нагоди виступив в.о. голови Дрогобича Т. Метик, який сказав, що на Полі Скорботи ховають і вояків УПА, і героїв АТО (Грицик, 2015а, с. 1; «Героїчний зв'язок», 2015, с. 2). Справді, вже у липні 2014 р. на Полі Скорботи було поховано військовослужбовця Збройних Сил України дрогобичанина Ігоря Бориса, який загинув у зоні АТО («На Львівщині», 2014). Відтак, Поле Скорботи як меморіальне місце, набуло додаткових сенсів, оскільки на ньому упокоїлися не лише жертви сталінських репресій, закатовані працівниками НКВС-МВС, НКДБ-МДБ, але й вояки, які зі зброєю в руках чинили опір загарбникам.

У 2019 р. відбулися дві події, які додали нового змісту у справу реалізації політики пам'яті щодо жертв радянських репресій у Дрогобичі. Перша стосувалася нової форми увічнення пам'яті – створення документально-художньої кінострічки «Дрогобицька Голгофа». Остання ж бере свої витоки від однойменної театральної п'єси, яку вперше поставили на сцені Львівського академічного обласного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича 5 лютого 2017 р. Ідейним натхненником написання п'єси виступив о. І. Паньків – настоятель храму дрогобицьких священномучеників Северіяна, Віталія і Якима. П'єсу написав журналіст та громадсько-політичний діяч Т. Метик, а інсценізував колектив театру під керівництвом М. Гнатенка (головний режисер – О. Король, художник-постановник – Я. Данилів). Уперше в Україні на театральній сцені розповідалася історія про репресії щодо мешканців Галичини з боку радянських каральних органів. У п'єсі змальовувалася доля священників Якима Сеньківського, Северіяна Бараника, Віталія Байрака, яких катували і знищили у застінках тюрми на Стрийській (Грицик, 2017, с. 1).

Наступного року у колективу муздрамтеатру Дрогобича, зокрема режисера О. Ковалю, з'явився задум екранізувати п'єсу «Дрогобицька Голгофа». За його словами, акторський склад, «перейде зі сцени на кінематографічний майданчик», яким мають стати сцени для знімання фільму: меморіальний комплекс «Тюрма на Стрийській», «Бригітки» – в'язниця на вул. Трускавецькій, храми Пресвятої Трійці, Петра і Павла, Святого Юра, інші споруди і вулиці Дрогобича, що зберегли автентичність першої половини минулого століття. У січні 2018 р. в управлінні Самбірсько-Дрогобицької єпархії відбулася зустріч владики Я. Пририза, священників Т. Гарасимчука, І. Паньківа, М. Леніва з автором п'єси Т. Метиком, директором театру М. Гнатенком, його заступником В. Калитою, режисером О. Королем і керівником відділу культури і мистецтва Дрогобицької міської ради О. Яводчаком. Присутні обговорили питання знімання фільму. На думку духовенства і митців, екранізація історії ліквідації УГКЦ, винищення священства в роки російсько-радянської окупації дасть можливість «ширше запізнати і популяризувати жертвне життя вірних слуг Христової церкви блаженних священномучеників Северіяна, Якима і Віталія, розкрити імперську сутність нашого північного

сусіда, який четвертий рік не припиняє своїх загарбницьких дій на сході України» (Русин, 2018, с. 2).

До реалізації ідеї дійшло у 2019 р. Так, 9 липня цього року у музейній кімнаті Меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській» відбулася прес-конференція ініціативно-творчої групи, яка готувалася до зйомок. З журналістами регіону спілкувалися автор театральної п'єси Т. Метик, директор театру М. Гнатенко, головний режисер театру і майбутнього фільму О. Король, ігмен о. Йосиф із храму св. Апостолів Петра і Павла, керівник ГО «Дрогобич – добрий дім» та автор написання проєкту Н. Копичин. Наголошувалося, що метою проєкту є: «відтворення історичної дійсності окупації Галичини у період 1939–1941 рр., пізнання історії цього періоду та її осмислення в контексті сучасних подій, збереження пам'яті про невинно убієнних, пропагування християнської моралі, загальнолюдських цінностей, національно-патріотичне виховання, розвінчування міфу, який пропонує «руській мір» та є спорідненим з ідеологією СРСР, пізнання міжнародною спільнотою історії України та подій періоду окупації московсько-комуністичною імперією» (Грицик, 2019а, с. 1).

Бюджет картини становив понад 300 тис. грн., з яких 70 тис. грн. надала Львівська обласна державна адміністрація. Водночас долучилися й меценати. 14 серпня 2019 р. у Дрогобицькій ратуші відбулася нарада творців кінострічки, керівництва міста, начальників структурних підрозділів Дрогобицької міської ради, представників поліції і Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка щодо організаційних і фінансових аспектів екранізації. Головний режисер О. Король зазначив, що зйомки потрібно завершити до 7 вересня («До 7 вересня», 2019, с. 1). 6 вересня 2019 р. у ратуші відбулася прес-конференція щодо зйомок фільму «Дрогобицька Голгофа». Зйомки було завершено («Дрогобицька Голгофа», 2019, с. 1). Прем'єра стрічки «Дрогобицька Голгофа. Реквієм» відбулася 3 листопада 2019 р. у залі Львівського академічного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича (Жеплінський, 2019).

Другою подією стало відновлення розкопок на території біля меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській». Відзначимо, що до продовження розкопок закликали представники громадськості ще 1991 р. Щороку під час заходів до Дня Скор-

боти у Дрогобичі (14 липня) М. Бучацький вів мову про криницю завглибшки 32 м. на підвір'ї будівлі навчального корпусу університету на вул. Стрийська, 3, в якій можуть знаходитися тіла не менше тисячі осіб, а тому потрібно почати розкопки (Грицик, 2011b, с. 1–2; Грицик, 2012, с. 1–2; Прес-служба міської ради, 2018, с. 1; «У відкритому музеї», 2019). Про продовження розкопок говорили і представники влади, і наукові працівники музею «Дрогобиччина». Так, начальник відділу історії музею «Дрогобиччина» М. Головкевич періодично виступала у пресі з відповідними пропозиціями (Головкевич, 2006, 2009, 2011). Підтримала цю ідею й Дрогобицька міська рада на чолі з Т. Кучмою. Зрештою восени 2019 р. усі дозволи було погоджено і за справу взялося комунальне підприємство Львівської обласної ради «Меморіально-пошуковий центр «Доля»» на чолі із С. Шереметою. Розкопки почалися у жовтні і вже на третій день було проведено брифінг для журналістів, під час якого С. Шеремета повідомив про виявлення 13 захоронень, з яких 6 було розкопано і знайдено останки щонайменше 16 осіб. Ще 7 захоронень локалізовано і підготовлено до розкопок. Наголошувалося, що захоронення зроблені хаотично – у різних напрямках, по кілька осіб в одній ямі, траплялися накладення одних ям на інші (Грицик, 2019b, с. 1; Терешук, 2019).

23 жовтня 2019 р. у Дрогобицькій ратуші відбулася зустріч міського голови Т. Кучми з керівником Меморіально-пошукового центру «Доля» С. Шереметою. Останній повідомив, що станом на 23 жовтня виявлено 40 останків, з яких 33 обстежили фахівці. Він наголосив, що знайдені артефакти та попередні результати досліджень вказують на те, що останки можуть належати воїнам УПА, членам підпілля ОУН, цивільним мешканцям Дрогобича та околиць, які стали жертвами тоталітарного комуністичного режиму. У саду біля навчальної будівлі університету виявлено ями, де захоронено по 2–3, 5 і більше осіб. Усі вони були чоловіками віком 20–50 і більше років. Очевидно, що захоронення відбувалися уночі в декілька етапів, про що свідчить їхня хаотичність. Є версія, що тіла посипали каустичною содою. Голова міста Т. Кучма запропонував зробити масштабну презентацію на теренах України результатів розкопок, створити на місці розкопок меморіальний комплекс за новітніми технологіями, а також

перепоховати віднайдені останки людей за християнським обрядом (Прес-служба ДМР, 2019, с. 1).

Пізніше в процесі розкопок було знайдено і кісткові останки жінок. Загалом, у результаті пошуково-ексгумаційних робіт центру «Доля» з 24 ям, відкопаних у саду біля колишньої в'язниці, вдалося ексгумувати останки 78 закатованих людей. Перепоховання віднайдених останків відбулося 14 липня 2021 р.

Висновки. Отже, політику пам'яті місцевих органів влади Дрогобича (1991–2020) щодо сталінського терору у червні 1941 р. на західноукраїнських землях можна поділити на два періоди, які розділяє факт створення меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській» у 2012–2013 рр. За три десятиріччя традиційними стали заходи, присвячені вшанування пам'яті жертв репресій: віче (мітинг-реквієм) на місці розкопок (згодом на теренах меморіального комплексу «Тюрма на Стрийській»), площі Ринок та панахида на Полі Скорботи. Місцеві органи влади, політичні сили, громадські організації, по суті, сформували ідейно-аксіологічний дискурс зазначених заходів. Окрім вшанування пам'яті жертв репресій, він включав категоричний осуд радянського режиму, комуністичної ідеології, комуністичної партії, згодом – тих сил, які пов'язувалися з радянським минулим, але діяли в незалежній Українській державі, а зараз – осуд російської військової агресії у Криму та на сході України, викриття і засудження ідей «русского мира» тощо.

Джерела та література

- Аби пам'ять про них жила... (1999, 17 липня). *Галицька Зоря*, 78, с. 1.
- Богаченко, М.** (1994, 14 липня). Пам'яті замордованих (вірш). *Галицька Зоря*, 80, с. 1.
- Болюча сторінка історії. (2015, 26 червня). *Галицька Зоря*, 42, с. 1.
- Вороняк, О.** (2016, 24 червня). Щоб вільно жити, пам'ятаймо невинно убитих. *Франковий край*, 25, с. 2.
- Гайдук, О.** (2007, 16 липня). Скорботне віче. Світлій пам'яті жертв більшовицького терору. *Галицька Зоря*, 75, с. 1.
- Героїчний зв'язок поколінь. (2015, 10 жовтня). *Галицька Зоря*, 66, с. 2.
- Головкевич, М.** (2006, 12 липня). Сліди кривавого терору, або Чому історія не є для нас учителькою життя. *Галицька Зоря*, 88, с. 1–2.
- Головкевич, М.** (2009, 10 червня). 486 – на Полі Скорботи, а тисячі – під асфальтом?.. *Галицька Зоря*, 72–73, с. 7.

- Головкевич, М. (2011, 8 липня). Сліди кривавого терору, або Чому історія не є для нас учителькою життя? *Галицька Зоря*, 72–73, с. 1–2.
- «Голод-33». Пам'ятаємо. (2019, 28 листопада). *Галицька Зоря*, 52, с. 1.
- Гриценко, О. (2014). *Пам'ять місцевого виробництва. Трансформація символічного простору та культури пам'яті в малих містах України*. Київ: «КІС».
- Грицик, Л., & Грицик, Я. (2006, 27 листопада). Страшна сторінка історії, яку не маємо права забути. *Галицька Зоря*, 146, с. 1.
- Грицик, Я. (2010, 16 липня). Забути трагедію не маємо права. *Галицька Зоря*, 76–77, с. 1.
- Грицик, Я. (2011a, 24 червня). 22 червня у Дрогобичі молилися за загиблих. *Галицька Зоря*, 66–67, с. 1.
- Грицик, Я. (2011b, 12 липня). День скорботи і пам'яті. *Галицька Зоря*, 74, с. 1–2.
- Грицик, Я. (2012, 17 липня). Данина пам'яті. На території колишньої катівні відкрито Меморіал. *Галицька Зоря*, 79, с. 1–2.
- Грицик, Я. (2013, 27 червня). Трагічні уроки історії. *Галицька Зоря*, 71–72, с. 2.
- Грицик, Я. (2015a, 3 липня). Героїчний зв'язок поколінь. *Галицька Зоря*, 43, с. 1.
- Грицик, Я. (2015b, 4 грудня). Голодомор. Пам'ятаємо... *Галицька Зоря*, 81, с. 1.
- Грицик, Я. (2015c, 17 липня). Дрогобицька Голгофа. *Галицька Зоря*, 45, с. 1.
- Грицик, Я. (2017, 10 березня). На сцені – «Дрогобицька Голгофа». *Галицька Зоря*, 16, с. 1.
- Грицик, Я. (2019a, 11 липня). «Дрогобицька Голгофа» стане фільмом... *Галицька Зоря*, 30, с. 1.
- Грицик, Я. (2019b, 24 жовтня). Віднайдено нові жертви червоного терору. *Галицька Зоря*, 47, с. 1.
- Грицик, Я. (2019c, 27 червня). І небо заплакало дощем... *Галицька Зоря*, 28, с. 2.
- Грицик, Я. (2019d, 18 липня). Невже стирається історична пам'ять? *Галицька Зоря*, 32, с. 1.
- До 7 вересня завершать зйомки кінострічки. (2019, 22 серпня). *Галицька Зоря*, 38, с. 1.
- «Дрогобицька Голгофа» – реквієм за невинно убієнними. (2019, 12 вересня). *Галицька Зоря*, 41, с. 1.

- Дрогобицький меморіал «Тюрма на Стрийській» європейських дипломатів вразив до сліз.* (2015). Взято з <https://d-nk.com.ua/drogobickij-memorial-tyurma-na-strijskij-yevropejskix-diplomativ-vraziv-do-sliz/>
- Єднаймося! (1997, 16 липня). *Галицька Зоря*, 80, с. 1–2.
- Жеплінський, Т.** (2019). *У Дрогобичі відбувся прем'єрний показ фільму «Дрогобицька Голгофа. Реквієм».* Взято з <http://sde.org.ua/home/archive/item/4324-u-drogobychi-vidbuvsya-prem%20%80%99jernyj-pokaz-filmu-drogobycka-golgota-rekvijem.html>.
- Камінська, Н.** (2012, 20 липня). Пам'яті жертв НКВС – КДБ. *Галицька Зоря*, 80–81, с. 5.
- Микитяк, Н.** (2005, 18 липня). Пам'ять стукає у наші серця. *Галицька Зоря*, 74, с. 1.
- Минулому не буде вороття. (1990, 4 липня). *Радянське слово*, 106, с. 1.
- Млічко, В.** (1993, 24 липня). Не будьмо байдужими до злочинів ВКП(б) КПСС. *Галицька Зоря*, 83, с. 2.
- Музей «Дрогобиччина».* (2021). Взято з <https://drohobych-rada.gov.ua>.
- На Львівщині у Дрогобичі оголошено два Дні жалоби за загиблєм під час АТО військовим.* (2014). Взято з <http://zunnr.info/news/2014/07/18/63105-na-l-vivshchyni-u-drogobychi-ogolosheno-dva-dni-zhaloby-za-gyblym-pid-chas-ato-viyskovym.html>.
- Нариси з історії Дрогобича (від найдавніших часів до початку ХХІ ст.): навчальний посібник.* (2009). Дрогобич: Коло.
- Народ пам'ятає. (1990, 26 червня). *Радянське слово*, 101, с. 1.
- Онищак, А.** (1990а, 31 серпня). Де зараз ви, кати мого народу?! *Радянське слово*, 139, с. 1–3.
- Онищак, А.** (1990б, 8 вересня). Згадаймо усіх поіменно. *Радянське слово*, 144, с. 3.
- Онищак, А.** (1990с, 5 вересня). Люди світу, на хвилину встаньте! *Радянське слово*, 142, с. 1.
- Онищак, А.** (1990д, 13 вересня). Нехай говорять свідки. *Радянське слово*, 148, с. 1.
- Онищак, А.** (1994, 14 липня). Минуло три літа... *Галицька Зоря*, 80, с. 1.
- Онищак, А.** (1999, 6 липня). На межі вічності. *Галицька Зоря*, 73, с. 1.
- Онищак, А.** (2002, 12 липня). Ніхто не перекреслить мій народ. *Галицька Зоря*, 73, с. 1.
- Оргкомітет.** (1999, 3 липня). Ніхто не забутий, ніщо не забуто. *Галицька Зоря*, 72, с. 1.
- Пам'ятаємо! (2001, 17 липня). *Галицька Зоря*, 54, с. 1–2.
- Пам'яті жертв більшовицьких катів. (1993, 24 червня). *Галицька Зоря*, 72, с. 1.

- Пам'яті закатованих комуно-імперськими посіпаками. (1994, 23 червня). *Галицька Зоря*, 71, с. 1.
- Пам'яті земляків. (1993, 24 липня). *Галицька Зоря*, 82, с. 1.
- Паньків, І.** (2017, 20 липня). Зо святыми упокой, Христе... *Галицька Зоря*, 49, с. 1.
- Пастух, Р.** (2011, 12 липня). Хто має пам'ять – має і майбутнє. 20 років тому у Дрогобичі за християнським звичаєм здійснено перепоховання жертв НКВД. *Галицька Зоря*, 74, с. 3.
- Пастух, Р.** (2013, 14 червня). Світло на трагедію пролилося так. *Галицька Зоря*, 66–67, с. 3.
- Пом'янули закатованих у тюрмі на Стрийській. (2014, 18 липня). *Франковий край*, 27, с. 2.
- Потрібні свідчення про злочини більшовицької системи. (1993, 10 липня). *Галицька Зоря*, 79, с. 1.
- Прес-служба ДМР.** (2019, 31 жовтня). Віднайдені останки можуть належати воїнам УПА. *Галицька Зоря*, 48, с. 1.
- Прес-служба міської ради.** (2018, 19 липня). Пам'яті жертв московсько-більшовицького терору. *Галицька Зоря*, 29, с. 1.
- Про дальшу долю розкопок жертв більшовизму. (1993, 20 липня). *Галицька Зоря*, 83, с. 2.
- Редакція.** (1994, 12 липня). 14 липня – День Скорботи м. Дрогобича. *Галицька Зоря*, 79, с. 1.
- Русин, Т.** (2018, 1 лютого). «Дрогобицьку Голгофу» екранізують. *Галицька Зоря*, 05, с. 2.
- Садовий, Й.** (1995, 18–19 липня). Таке забути не можна. *Галицька Зоря*, 78, с. 1.
- Терещук, Г.** (2019). У саду колишньої тюрми Дрогобича виявили останки жертв НКВС. Взято з <https://www.radiosvoboda.org/a/30221813.html>.
- Турмис, В.** (1995, 31 серпня – 01 вересня). Ніхто не буде забутий. *Галицька Зоря*, 96, с. 2.
- У відкритому музеї необхідно завершити розкопки у криниці 32-метрової глибини. (2019). Взято з <https://d-nk.com.ua/memorial-tyurma-na-strijskij-krapku-staviti-zarano/>
- «Фабрики смерті». Дрогобичани помолилися за душі невинно убієнних у катівні НКВД. (2014, 18 липня). *Галицька Зоря*, 47, с. 1.
- Царан, А.** (1995, 5–16 червня). Вшанувати пам'ять жертв НКВД. *Галицька Зоря*, 64, с. 1.
- Швед, І.** (2003, 18 липня). Коли пам'ять обірветься, продовження нації не буде. *Галицька Зоря*, 55, с. 1–2.

Яюра, Л. (2015, 17 липня). У Дрогобичі вшанували пам'ять жертв більшовицького терору. *Франковий край*, 27, с. 1.

References

- Aby pamiat pro nykh zhyla... [To live the memory of them]. (1999, July 17). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 78, p. 1 [in Ukrainian].
- Bohachenko, M.** (1994, July 14). Pamiati zamordovanykh (virsh) [In memory of the murdered (poem)]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 80, p. 1 [in Ukrainian].
- Boliucha storinka istorii [Painful page of history]. (2015, June 26). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 42, p. 1 [in Ukrainian].
- Voroniak, O.** (2016, June 24). Shchob vilno zhyty, pamiataimo nevinno ubytykh [To live freely, let us remember the innocent killed]. *Frankovyi kraj – Franko's land*, 25, p. 2 [in Ukrainian].
- Haiduk, O.** (2007, July 16). Skorbotne viche. Svitlii pamiaty zhertv bilshovytskoho teroru [Mourning chamber. Bright memory of the victims of Bolshevik terror]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 75, p. 1 [in Ukrainian].
- Heroichnyi zviazok pokolin [The heroic connection of generations]. (2015, October 10). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 66, p. 2 [in Ukrainian].
- Holovkevych, M.** (2006, July 12). Slidy kryvavoho teroru, abo Chomu istoriia ne ye dlia nas uchytelkoiu zhyttia [Traces of bloody terror, or Why history is not a teacher of life for us]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 88, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Holovkevych, M.** (2009, June 10). 486 – na Poli Skorboty, a tysiachi – pid asfaltom?.. [486 – on the Field of Sorrows, and thousands – under the asphalt?..]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 72–73, p. 7 [in Ukrainian].
- Holovkevych, M.** (2011, July 8). Slidy kryvavoho teroru, abo Chomu istoriia ne ye dlia nas uchytelkoiu zhyttia? [Traces of bloody terror, or Why history is not a teacher of life for us?]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 72–73, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- «Holod-33». Pamiataiemo ["Hunger-33". We remember]. (2019, November 28). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 52, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, O.** (2014). *Pamiat mistsevoho vyrobnytstva. Transformatsiia symbolichnoho prostoru ta kultury pamiaty v malykh mistakh Ukrainy* [Local memory. Transformation of symbolic space and culture of memory in small towns of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].
- Hrytsyk, L., & Hrytsyk, Ya.** (2006, November 27). Strashna storinka istorii, yaku ne maiemo prava zabuty [A terrible page of history that

- we have no right to forget]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 146, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2010, July 16). Zabuty trahediiu ne maiemo prava [We have no right to forget the tragedy]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 76–77, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2011a, June 24). 22 chervnia u Drohobychi molylysia za zahyblykh [On June 22, people in Drohobych prayed for the murdered]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 66–67, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2011b, July 12). Den skorboty i pamiaty [A day of sorrow and remembrance]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 74, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2012, July 17). Danyna pamiaty. Na terytorii kolyshnoi kativni vidkryto Memorial [A tribute to memory. A memorial has been opened on the territory of the former torture chamber]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 79, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2013, June 27). Trahichni uroky istorii [Tragic lessons of history]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 71–72, p. 2 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2015a, July 3). Heroichniy zviazok pokolin [The heroic connection of generations]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 43, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2015b, December 4). Holodomor. Pamiataiemo... [The Holodomor. Remember...]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 81, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2015c, July 17). Drohobytska Holhofa [Drohobych Golgotha]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 45, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2017, March 10). Na stseni – «Drohobytska Holhofa» [On the stage – "Drohobych Golgotha"]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 16, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2019a, July 11). «Drohobytska Holhofa» stane filmom... ["Drohobych Golgotha" will be a film...]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 30, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2019b, October 24). Vidnaideno novi zhertvy chervonoho teroru [New victims of the Red Terror were found]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 47, p. 1 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2019c, June 27). I nebo zaplakalo doshchem... [And the sky cried with rain...]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 28, p. 2 [in Ukrainian].
- Hrytskyk, Ya.** (2019d, July 18). Nevzhe styraietsia istorychna pamiat? [Is historical memory being erased?]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 32, p. 1 [in Ukrainian].

- Do 7 veresnia zavershat ziomky kinostrichky [Filming will be completed by September 7]. (2019, August 22). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 38, p. 1 [in Ukrainian].
- «Drohobyska Holhofa» – rekviem za nevinno ubiiennymy [“Drohobych Golgotha” – a requiem for the innocent victims]. (2019, September 12). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 41, p. 1 [in Ukrainian].
- Drohobyskyi memorial «Tiurma na Stryiskii» yevropeiskyykh dyplomatyv vrazyv do sliz* [The Drohobych Memorial “Prison on Stryjska” shocked European diplomats to tears]. (2015). Retrieved from <https://d-nk.com.ua/drogobickij-memorial-tyurma-na-strijskij-yevropejskix-diplomatyv-vrazyv-do-sliz/> [in Ukrainian].
- Yednamosia! [Let’s unite!]. (1997, July 16). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 80, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Zheplinskyi, T.** (2019). *U Drohobychi vidbuvsia premiernyi pokaz filmu «Drohobyska Holhofa. Rekviem»* [The premiere of the film “Drohobych Golgotha. Requiem”]. Retrieved from <http://sde.org.ua/home/archive/item/4324-u-drogobychi-vidbuvsya-prem%E2%80%99jernyj-pokaz-filmu-drogobyska-golgota-rekviem.html> [in Ukrainian].
- Kaminska, N.** (2012, July 20). Pamiati zhertv NKVS – KDB [In memory of the victims of the NKVD – KGB]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 80–81, p. 5 [in Ukrainian].
- Mykytiak, N.** (2005, July 18). Pamiat stukaie u nashi sertsia [Memory beats in our hearts]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 74, p. 1 [in Ukrainian].
- Mynulomu ne bude vorottia [The past will not return]. (1990, July 4). *Radianske slovo – The Soviet word*, 106, p. 1 [in Ukrainian].
- Mlichko, V.** (1993, July 24). Ne budmo baiduzhymy do zlochyniv VKP(b)–KPSS [Let’s not be indifferent to the crimes of the CPSU(b)–CPSU]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 83, p. 2 [in Ukrainian].
- Muzei «Drohobychchyna»* [Drohobych land Museum]. (2021). Retrieved from <https://drohobych-rada.gov.ua> [in Ukrainian].
- Na Lvivshchyni u Drohobychi oholosheno dva Dni zhaloby za zahyblym pid chas ATO viiskovym* [In the Lviv region in Drohobych, two days of mourning for the military killed during the Anti-terrorist operation have been announced]. (2014). Retrieved from <http://zunr.info/news/2014/07/18/63105-na-l-vivshchyni-u-drogobychi-ogolosheno-dva-dni-zhaloby-za-zagyblym-pid-chas-ato-viys-kovym.html> [in Ukrainian].
- Narysy z istorii Drohobycha (vid naidavnishykh chasiv do pochatku XXI st.)* [Essays on the history of Drohobych (from ancient times to the beginning of the XXI century)]. (2009). Drohobych: Kolo [in Ukrainian].

- Narod pamiataie [The people remember]. (1990, June 26). *Radianske slovo – The Soviet word*, 101, p. 1 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (1990a, August 31). De zaraz vy, katy moho narodu?! [Where are you now, executioners of my people?]. *Radianske slovo – The Soviet word*, 139, pp. 1–3 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (1990b, September 8). Zghadaimo usikh poimenno [Let's remember everyone by name]. *Radianske slovo – The Soviet word*, 144, p. 3 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (1990c, September 5). Liudy svitu, na khvylynu vstante! [People of the world, stand up for a minute!]. *Radianske slovo – The Soviet word*, 142, p. 1 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (1990d, September 13). Nekhai hovoriat svidky [Let the witnesses speak]. *Radianske slovo – The Soviet word*, 148, p. 1 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (1994, July 14). Mynulo try lita... [Three summers have passed...]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 80, p. 1 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (1999, July 6). Na mezhi vichnosti [On the verge of eternity]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 73, p. 1 [in Ukrainian].
- Onyshchak, A.** (2002, July 12). Nikhto ne perekreslyt mii narod [No one will cross my people]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 73, p. 1 [in Ukrainian].
- Orhkomitet.** (1999, July 3). Nikhto ne zabutyi, nishcho ne zabuto [No one is forgotten, nothing is forgotten]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 72, p. 1 [in Ukrainian].
- Pamiataiemo! [Remember!]. (2001, July 17). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 54, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Pamiati zhertv bilshovytskykh kativ [In memory of the victims of Bolshevik executioners]. (1993, June 24). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 72, p. 1 [in Ukrainian].
- Pamiati zakatovanykh komuno-imperskymy posipakamy [In memory of those tortured by communist-imperial henchmen]. (1994, June 23). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 71, p. 1 [in Ukrainian].
- Pamiati zemliakiv [In memory of compatriots]. (1993, July 24). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 82, p. 1 [in Ukrainian].
- Pankiv, I.** (2017, July 20). Zo sviatymy upokoi, Khryste... [Rest in peace, Christ...]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 49, p. 1 [in Ukrainian].
- Pastukh, R.** (2011, July 12). Khto maie pamiat – maie i budushche. 20 rokiv tomu u Drohobychi za khrystyianskym zvychaiem zdiisнено perepokhovannia zhertv NKVD [He who has a memory has a future. 20 years ago, according to Christian custom, the NKVD victims were

- reburied in Drohobych]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 74, p. 3 [in Ukrainian].
- Pastukh, R.** (2013, June 14). Svitlo na trahediiu prolylosia tak [The light on the tragedy was shed like this]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 66–67, p. 3 [in Ukrainian].
- Pomianuly zakatovanykh u tiurmi na Stryiskii [The tortured were commemorated in the prison on Stryjska Street]. (2014, July 18). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 27, p. 2 [in Ukrainian].
- Potribni svidchennia pro zlochynty bilshovytskoi systemy [Evidence of crimes committed by the Bolshevik system is needed]. (1993, July 10). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 79, p. 1 [in Ukrainian].
- Pres-sluzhba DMR.** (2019, October 31). Vidnaideni ostanky mozhut nalezhaty voynam UPA [The found remains may belong to UPA soldiers]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 48, p. 1 [in Ukrainian].
- Pres-sluzhba miskoi rady.** (2018, July 19). Pamiati zhertv moskovskobilshovytskoho teroru [In memory of the victims of the Moscow-Bolshevik terror]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 29, p. 1 [in Ukrainian].
- Pro dalshu doliu rozkopok zhertv bilshovytsmu [About the further fate of the excavations of the victims of Bolshevism]. (1993, July 20). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 83, p. 2 [in Ukrainian].
- Redaktsiia.** (1994, July 12). 14 lypnia – Den Skorboty m. Drohobycha [July 14 – Day of Sorrow of Drohobych]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 79, p. 1 [in Ukrainian].
- Rusyn, T.** (2018, February 1). «Drohobytsku Holhofu» ekranizuiut ["Drohobych Golgotha" is being screened]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 05, p. 2 [in Ukrainian].
- Sadovi, Y.** (1995, July 18–19). Take zabuty ne mozhna [This cannot be forgotten]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 78, p. 1 [in Ukrainian].
- Tereshchuk, H.** (2019). *U sadu kolyshnoi tiurmy Drohobycha vyiavyly ostanky zhertv NKVS [The remains of NKVD victims were found in the garden of the former Drohobych prison]*. Retrieved from <https://www.radio-svoboda.org/a/30221813.html> [in Ukrainian].
- Turmys, V.** (1995, August 31 – September 01). Nikhto ne bude zabutyi [No one will be forgotten]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 96, p. 2 [in Ukrainian].
- U vidkrytomu muzei neobkhidno zavershyty rozkopky u krynytsi 32-metrovoi hlybyny [In the open-air museum, excavations in a 32-meter-deep well must be completed]*. (2019). Retrieved from <https://d-nk.com.ua/memorial-tyurma-na-strijskij-krapku-staviti-zarano/> [in Ukrainian].

- «Fabryky smerti». Drohobychany pomolylysia za dushi nevinno ubiiennykh u kativni NKVD ["Death Factory". Drohobych residents prayed for the souls of innocent people killed in the NKVD torture chamber]. (2014, July 18). *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 47, p. 1 [in Ukrainian].
- Tsaran, A.** (1995, June 15–16). Vshanuvaty pamiat zhertv NKVD [To honor the memory of the victims of the NKVD]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 64, p. 1 [in Ukrainian].
- Shved, I.** (2003, July 18). Koly pamiat obirvetsia, prodovzhennia natsii ne bude [When the memory is cut off, there will be no continuation of the nation]. *Halytska Zoria – The Star of Galicia*, 55, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Yasiura, L.** (2015, July 17). U Drohobychi vshanuvaly pamiat zhertv bilshovytskoho teroru [In Drohobych, the memory of the victims of Bolshevik terror was honored]. *Frankovyi kraj – The Franko's land*, 27, p. 1 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 16.08.2021 р.
Стаття рекомендована до друку 12.10.2021 р.*